

Måske var vi for tidligt ude?

– En samtale med forhenværende museumsdirektør Kim Clausen

Af Caroline E. Larsen

Det er blevet december i året 2022, og på Ringkøbing-Skjern Museum har vi udover alle de normale opgaver i år også fået en ekstra stor opgave: oplevelsesparken Naturkraft. Naturkraft har siden februar 2022 været det helt store samtaleemne – og ikke mindst en tidssluger for ledelse og medarbejdere. Nu er tiden også kommet til udstillingerne på stedet. Den første (mindre) udstilling med Ringkøbing-Skjern Museum som medafsender – om elforbruget i Ringkøbing-Skjern kommune – er kommet op, og nu venter så en stor ny udstilling om vinden i Vestjylland. Men det skal denne artikel ikke handle om!

Da forhenværende direktør på Ringkøbing-Skjern Museum Kim Clausen hørte, vi var ved at indsamle data til den nye udstilling, begyndte han at fortælle om vind- og vandkraft på museet. Det måtte vi høre noget mere om, for møller er en del af museets DNA.¹

Vi har sat os i kantinen på Bundsbæk Møllegård, hvor Ringkøbing-Skjern Museum har administration, Kim Clausen (herefter Kim) og jeg. Vi har aftalt at mødes over en kop kaffe, men inden snakken for alvor kan gå i gang, er der mange, der skal have hilst på og talt med Kim, for selvom han ikke længere er vores direktør, er hans viden værdifuld, og hans interesse for museet, kollegerne og området er ikke til at tage fejl af.

Vi kom hertil i 1975

“Vi kom hertil i 1975”, begynder Kim, mens han læser op af de håndskrevne noter, han naturligvis har med til mødet. Jeg skynder mig derimod febrilsk at åbne min MacBook, så jeg kan tage noter, mens han taler. Han starter med en

disclaimer; han var der jo bare dengang, det er jo ikke hans historie, for han var jo bare tilskuer til det hele. Det lover jeg at skrive, men som I også vil se, er det ikke hele sandheden.

Vi, der kom hertil i 1975, var Kim og hans kone Nina. Kim var knap færdiguddannet magister i etnografi, men havde, inden han havde forsvaret sin konferens, fået arbejde som museumsleder på Skjern Museum. Nina havde fået arbejde som lærer på Byskolen i Skjern. Kim begyndte på museet den 15. oktober 1975. “Jeg var ansat på meget lidt tid, 4/7-dels tid. Det var en stilling, men så var det heller ikke mere”, siger Kim. Stillingen var som museumsleder

Skjern Museum i anlægget i Skjern.

og det årlige besøgstal på det lille museum, der dengang lå i anlægget i Skjern, lød på omkring 300-400 gæster – altså en enkelt halvsløj sommerdag på Bork Vikingehavn i 2022(!) “Men der var orden i det, det var en god bestyrelse, og man vidste, hvad man ville. Men det var meget småt,” fortæller Kim.

1975 var ikke bare året, hvor Kim startede som museumsleder, det var også en tid med usikkerhed, stor ungdomsarbejdsløshed og med energi- og oliekrise. Lidt som nu bemærker jeg, “ja”, siger Kim, “eller som i 1930’erne. Når jeg nu tænker tilbage på det, så var krisen i 70’erne jo ikke lang tid efter krisen i 30’erne, men det føltes som en evighed tilbage – nok på samme måde som du har det med 1970’erne?” Og han har naturligvis ret! For selvom vi begge har beskæftiget os med historie hele vores voksenliv, så har hans voksenliv været lidt længere end mit – og for mig er 1970’erne en evighed siden, ligesom 1930’erne engang var det for ham.

Der var krig i Mellemøsten, og så kom oliekrisen lige i hælene på den: “Det var, som om det kom som et chok for alle, lidt som nu.” Med oliekrisen kom også de bilfrie søndage og andre tiltag, der skulle få danskerne til at spare på energien. “Det er pudsigt, som det hver gang kommer som et chok”, siger han. Olie- og energikriser er kommet med jævne mellemrum de sidste hundrede år, og hver gang er det et lige stort chok. Vi laver en masse tiltag, men når det så vender igen, så har vi glemt alt.”

Da Kim kom til Skjern, var han ikke blot nyuddannet fra Københavns Universitet, han kom også fra Nordsjælland, så han var nok lidt mere venstreorienteret end den gennemsnitlige skjernboer – og så var han interesseret i alternativ energi!

De første pionerer

“Universiteterne var jo noget venstreorienterede dengang,” siger han, men det var nu en helt anden slags venstreorienteret teori, der kom til at fylde i forhold til den alternative energi, og som Kim siger: “Var de første pionerer.” For Tvind kom på banen. Kim kendte ikke rigtig til dem, før

han kom til Vestjylland, men som resten af Danmark lærte han dem også at kende gennem mediebilledet og “Det Nødvendige Seminarium,” som Tvindskolerne rejste rundt med. Men det var ikke det, der fangede museumslederens opmærksomhed. Det var den vindmølle, Tvind ville bygge på skolens grund nær Ulfborg.

Vindmøller var ikke noget nyt; som Kim flere gange vender tilbage til, var man allerede godt i gang med at bruge vindkraften i 1930’erne, men som han gentager: “Det er som om, hver gang man er ude af krisen, så glemmer man hjælpemidlerne igen.” Det var derfor ikke noget nyt, der skete i Tvind, de var ikke de første pionerer, men det føltes sådan, det føltes nyt.

Som han husker det, ville Tvind bygge en vindmølle, der kunne bruges i praksis, en vindmølle, der skulle hjælpe med regningerne. “Vestjyderne sympatiserede ikke med

Tvind

Tvind, Tvindskolerne eller Skolesamvirket Tvind blev grundlagt i 1970’erne. I 1972 flyttede Den Rejsende Højskole fra Fanø til Tvind nær Ulfborg. Tvindskolernes ideologi bygger blandt andet på maoisme og solidaritet med den tredje verdens fattige. Tidligere gav hele lærerstaben deres løn til fælles fonde, (i dag gør kun dele af den det) fonde der sammen med blandt andet tøjindsamlinger finansierer virksomheden.² I 1978 blev Tvindmøllen eller Tvindkraft, en 54 meter høj vindmølle, taget i brug. Tvind markedsførte bygningen af møllen som et græsrodsprojekt, som skolen selv stod for, men man fik dog – vederlagsfrit – rådgivning fra blandt andre Forskningscenter Risø og Danmarks Tekniske Højskole. Tvindmøllen var den største mølle i verden, da den blev bygget og er i dag den ældste fungerende megawattmølle.³

De første spadestik til Tvindmøllen blev naturligvis taget i samlet flok. Foto: Tvindkraft

Gedsermøllen

Allerede i slutningen af 1800-tallet byggede Poul la Cour (1846-1908) den såkaldte "Forsøgsmølle" i Askov. Hans idéer blev der siden bygget videre på, og blandt andet byggede Johannes Juhl (1887-1969), en af la Cours elever, i starten af 1950'erne verdens første vekselstrømsproducerende vindmølle. I 1957 byggede Juhl den såkaldte Gedsermølle på 200 kilowatt. Gedsermøllen var i sin samtid en stor mølle, men endnu vigtigere: den kom til at spille en stor rolle for udviklingen af vindmøller i 1970'erne.⁴

Tvindprojektet, men mange andre beundrede de unge mennesker for deres mod. Det gav en stor respekt, og der var meget interesse omkring det", mindes Kim, som selv var noget skeptisk omkring det. Trods stor velvilje omkring projektet nær Ulfborg, så husker han det hele som meget lukket. "Det var et tilløbsstykke, noget man kunne tage på udflugt for at opleve: Vindmøllebyggeriet i Tvind." Kim selv var også oppe at se byggeriet. Han husker særligt projektet med at få støbt møllens tårn. Når Kim fortæller om Tvindmøllen, er det tydeligt at mærke den effekt, møllen havde dengang: "De første pionerer", som han kalder dem. "Man var spændt på at se, om det ville virke." Men samtidig fortæller Kim også om manglende arbejdshjelme, ringe udluftning, den generelle manglende arbejdssikkerhed – og om de historier, der begyndte at sive ud om organisationen.

Tvindmøllen har faktisk mere eller mindre ubevidst fulgt Kim Clausen videre i hans arbejdsliv. Står man på et af de museer, Kim senere kom til at lede, Kaj Munks Præstegård i Vedersø, og ser ud over Nørresø, så kan man skimte den nu rød-hvide mølle i Ulfborg.

Møller og vedvarende energi, havde allerede inden Kim kom til Vestjylland interesseret ham: "I Birkerød, hvor jeg kommer fra, havde jeg hørt om et ulandsprojekt, hvor man genbrugte gamle bildele til at lave vandpumper." Han husker også at have læst en artikel om Gedsermøllen i 1970'erne: "Men jeg forstod ikke sammenhængen med Tvind dengang."

Men det var ikke kun Tvind, der byggede vindmøller, og det var ikke kun deres vindmølle, der dengang fangede Kims interesse. "Rundt omkring i landet begyndte lokale smede at eksperimentere med moderne vindmøller," fortæller han. Efter Anden Verdenskrig havde RAH (Ringkøbing Amts Højspændingsanlæg) bygget møller i området, men især husker Kim en lokal smed i Spjald, der byggede en vindmølle: "Møllen så noget klodset ud, og jeg er faktisk ikke sikker på, den nogensinde kom til at producere elektricitet. Men i mange år kunne man se den, når man kørte forbi Spjald." Men vindmøllerne vender vi tilbage til, for det blev en anden mølle, der kom til at optage Kims tid.

Dynamoen på Bundsbæk Mølle

Det voksende museum, Kim var blevet en del af i 1975, var allerede blevet udvidet med den gamle vandmølle Bundsbæk Mølle nær Skjern. Det betød, at Kim ofte måtte sætte sig på cyklen, når han skulle ud til møllen – den nyuddannede museumsleder havde nemlig hverken bil eller kørekort. "Engang blev mølleren altid inviteret med til fest i hvert fald i Lykkeby", fortæller Kim. Lykkeby er den meget lille landsby, Bundsbæk Mølle ligger i, og for omkring 70 år siden sørgede Bundsbæk Mølle for strøm til alle gårdene i Lykkeby. Da museet overtog møllen, fandt man ud af, at der havde siddet en dynamo, der havde været koblet direkte på akslen på møllen. Som Kim fortæller, samlede man vand i mølledammen om natten, og så var der strøm om morgenen. Strømmen skulle bruges, når der skulle malkes og røgtes i stalden. Det var også strømmen, der gjorde mølleren til en populær gæst, for var han til festen, så slukkede han ikke for strømmen, før han kom hjem.

Historien om mølleren som gæst er en historie, jeg tidligere har hørt genfortalt på museet, men det er tydeligt, nu da Kim fortæller den, at han har været med til at genfinde historien om Bundsbæk Mølle.

Bundsbæk Mølle producerede jævnstrøm, der blev sendt direkte ud til forbrugerne – i dette tilfælde de 3-4 gårde og huse, der lå omkring møllen. Der har måske været nok strøm til et par lamper på de enkelte gårde. Der er ikke vand nok i møllebækken til, at møllen ville kunne producere el til hele døgnet, og strømmen blev heller ikke samlet op i batterier; som man ellers gjorde nogle steder.

Men Bundsbæk Møllens historie er også historien om en energikrise. Denne gang skal vi tilbage til Første Verdenskrig og til dengang, da dynamoen blev sat op på

Vandturbine

Når man skal producere energi ved hjælp af vand, bruges en såkaldt turbine. Man udnytter faldhøjden mellem vandets udspring og udløb, og lader vandet falde eller strømme gennem en turbine.⁵ Ved Bundsbæk Mølle falder vandet fra mølledammen gennem turbinen og ned i møllebækken.

Bundsbæk Mølle. "Jeg forestiller mig en stor jævnstrømsdynamo, hvor strømmen gik direkte ud til gårdene," siger Kim, "og kørte møllehjulet ikke, så var der ingen strøm."

Bundsbæk Mølle ca. 1918. Bagerst til højre (lige bag hesten) ses møller Andreas Jensen. Udover el, blev vandkraften fra Bundsbæk Mølle også brugt til at lave benmel. Benmel blev benyttet som gødning og særligt i forbindelse med opdyrkningen af heden var der efterspørgsel på det.

Kim Clausen og museumskonsulent ved Statens Museumsnævn Morten Lundbæk ved vandmøllen på Bundsbæk Mølle, omkring 1988.

Forskningscenter Risø

Forskningscenter Risø, der ligger ved Roskilde Fjord, er i dag en del af Danmarks Teknologiske Universitet, men var tidligere en sektorforskningsinstitution under Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling. Risø er en af Danmarks største forskningsinstitutioner og forsker og eksperimenterer blandt andet inden for energiteknologi.⁶

Faktisk mener Kim, at dynamoen kørte helt frem til omkring 1950, og at det nok var elproduktionen, der gjorde, at Bundsbæk Mølle i det hele taget overlevede. For hvor møl- leren tidligere skulle male mel, kunne han nu sælge strøm. Desuden har energikrisen under Første Verdenskrig og behovet for alternative former for energi nok også hjulpet til.

“1950’erne”, bemærker Kim, “er heller ikke så lang tid siden, når man ser tilbage”.

Arbejdsløse, oliekrise og turbiner

Da museet overtog Bundsbæk Mølle i starten af 1970’erne, skulle hele møllen sættes i stand og mølledammen renses op. “Vi fik blandt andet arbejdsledige til at hjælpe med istandsættelsen,” fortæller Kim. På grund af den høje ungdomsarbejdsløshed blev istandsættelsen af møllen et beskæftigelsesprojekt, hvor unge fra Skjern og Egvad kom-muner prøvede kræfter som tømrere, murere, møllebyg- gere og meget andet. Og han fortæller, at det blev disku- teret lokalt, om man skulle bruge penge på at restaurere en gammel vandmølle. Derfor startede istandsættelsen som et beskæftigelsesprojekt, hvor man brugte beskæftig- elsesmidlerne. Hvilket også betyder, at mange i området i dag har en stor tilknytning til stedet, da de har været med til at sætte møllen i stand.

For Kim gav det god mening at istandsætte møllen, da han mente, at møllen og møllehistorien var helt per- fekt, da den – også dengang – talte ind i tiden. “Og så lå Bundsbæk i en natur, de fleste kunne se, var usædvanlig smuk!” tilføjer han.

Derfor blev energikriserne det overordnede emne for møllen. Kim fik imidlertid også den idé, at man igen kunne udnytte strømmen, ligesom man før havde gjort, så kunne man nemlig tjene penge.

“Det er sådan lidt frem og tilbage, og måske ikke så kronologisk,” siger Kim undskyldende, mens jeg prøver at holde tungen lige i munden og få alle hans guldkorn med: “Det er superfint”, svarer jeg lidt åndsfraværende, mens jeg skriver og skriver.

“Vi havde et hus i Sverige dengang,” fortsætter han. Det lå i Vestergötland, hvor der var mange små vandkraft- værker og vandkraftstationer med turbiner. “Nogle steder var man holdt op med at bruge turbiner, så jeg overvejede at få en af de svenske turbiner hernel,” men der er forskel på turbiner. I Sverige er der mere vand og mere fald på vandet, modsat Bundsbæk Møllebæk, hvor der med mid- delvandføring på 2-300 liter i sekundet med en faldhøjde på cirka 2 meter kan produceres cirka 1 kilowatt. Derfor ville de svenske ikke virke her. “Men, der har tidligere også været produceret turbiner i Danmark blandt andet på De Smithske Jernstøberier i Aalborg, Frichs Fabrikker i Aarhus, Stallknechts Jernstøberi og Maskinfabrik i Horsens og T.H. Mahlers Maskinfabrik i Vejle.”

Genbrugsguld fra Fyn

Fra starten af 1900-tallet vender Kim blikket mod 1980’erne og ingeniør Jørgen Krogsgaard: “Han havde en tilknytning til området, men jeg kan ikke huske hvordan.” Men vigtigst var, han ansat på Risø, hvor han arbejdede med vindmøller. Han vidste også meget om vandmøller og ville gerne lave et projekt om vandkraft.

Jørgen Krogsgaard havde udviklet en prototype af en slags minikraftværk. Kim fortæller, at Krogsgaard selv kom

og satte det op, men desværre virkede det ikke ordentligt. Det kunne dog bruges til at understøtte tanken om, at Bundsbæk Mølle skulle have en turbine.

Kim fortæller, at bestyrelsen bakkede op om idéen og ikke mindst tanken om, at Bundsbæk Mølle skulle være et mølle- og vandkraftmuseum. Kim siger, at de også fik RAH med på idéen som sponsor: "For det var jo ikke kun idealismen, der drev os. Bestyrelsen havde en idé om, at hvis turbinen fra Bundsbæk Mølle blev koblet til elnettet, så ville vi få en økonomisk gevinst i form af billigere elregninger!"

Selvom Jørgen Krogsgaards egen prototype ikke virkede, hjalp han alligevel museet fremad. Kim fortæller, at Krogsgaard havde kontakt til en mand i Ferritslev på Fyn, der hed Marius Pedersen. Pedersen havde en samling af gamle turbiner, og minsandten om han ikke også havde en turbine, der passede til møllen på Bundsbæk.

Kim mener, at vi nok har bevæget os op til starten af 1980'erne, og nu var han selv og daværende forvalter Svend Åge Christiansen på vej til Fyn for at se, om der var noget i Pedersens samling, der kunne bruges på Bundsbæk Mølle. Kim ser på mig med et særligt blik, han har, som siger: nu kommer der en sjov krølle på historien: "Jeg vidste jo ikke rigtig, hvem Marius Pedersen var, da vi kørte mod Fyn." Han fortæller, at både Pedersen og hans familie havde en fortid med møller, og at han var meget interesseret i vedvarende energi. "Hans firma findes stadig, du har nok set deres lastbiler!" "Nårh den Marius Pedersen!" siger jeg. Jo, jeg har da, ligesom alle andre danskere, set de mange blå lastbiler, der henter affald.

Men affald er det, de laver nu. Kim fortæller om en familie med rødder tilbage til højskolebevægelsen og en stor interesse for vedvarende energi. Derfor havde Marius Pedersen gemt gamle mølled dele. Og da Kim og Svend Åge kom til Fyn, blev de sendt ned i en hal. Der var turbinen, Marius Pedersen mente, var god – det var den – og det er den, der sidder, der den dag i dag.

Turbinen på Bundsbæk Mølle betød, at møllen blev et godkendt kraftværk, og som Kim siger: "Det er den faktisk

stadig," og han kan med stolthed i stemmen fortælle, at kraftværket har været helt oppe at producere 2 kilowatt (næsten nok til at drive en støvsuger, red.). Det var imidlertid et problem, at vandtilførslen tit blev stoppet eller reduceret af plantedele, okker og grene. Turbinen skulle derfor tilses op til flere gange i døgnet for at fungere optimalt. – Men projektet betød også, at man begyndte at overveje at skabe et jordvarmeprojekt, men som Kim siger: "så kom Feriefondspengene" – de penge kommer vi tilbage til – så man lavede i stedet flisfyr og solvarme, der gav centralvarme til både Bundsbæk Mølle og Dejbjerg Jernalder. "Men vi havde fortsat meget fokus på den vedvarende energi," siger Kim, og vender senere tilbage til hvordan.

Som en lille krølle på det hele optræder Bundsbæk Møllens turbine og kraftværk i den nye udstilling på Naturkraft, der åbnede i efteråret 2022. Bundsbæk Mølle kan ses på udstillings energikort over vindmøller og kraftværker i Ringkøbing-Skjern kommune.

Holger Danske kommer til Skjern

Kim fortæller, at der skete mange ting oven i hinanden – også dengang. Så mens alt dette skete, havde det lille museum vokset sig større, og nu var arkæolog Torben Egeberg også blevet ansat: "Sammen lavede vi en vandmølleundersøgelse over historiske vandmøller i området for amtet," fortæller Kim. Undersøgelsen viste, at der tilbage i middelalderen havde været mange vandmøller i Vestjylland. Vindkraften blev først for alvor udnyttet sidst i 1800-tallet. "Man benyttede mest mindre vandløb, man kunne dæmme op, så der var styr på tilførslen af vand til møllen."

Interessen for møller var ikke kun stor i Vestjylland; den delte man også på Nationalmuseet. Kim fortæller, at på Nationalmuseets afdeling i Brede, hvor der var skabt et møllelaboratorium, var museumsinspektør og ingeniør Anders Jespersen ansat. En del af hans job bestod i at registrere og hjælpe med at bevare møller i hele Danmark. En af de møller var Bundsbæk Mølle, der, som Kim fortæller,

Fabriksmærke på Holger Danske-turbinen i Ringkøbing-Skjern Museums samling.

også dengang blev betragtet som en meget værdifuld mølle: "Det var derfor museet i sin tid købte den!"

Kim fortæller, at museet havde et godt samarbejde med Anders Jespersen. Han kom jævnligt og besøgte møllen, og de kunne ringe og sparre omkring ting med ham. "Museet havde stor glæde af ham." Ligesom Kim var han også interesseret i vedvarende energi, og det var på hans foranledning, at den helt særlige danskproducerede "Holger Danske-turbine" kom til Bundsbæk Mølle. Turbinen, fortæller Kim, var produceret i slutningen af 1800-tallet nær Skanderborg af møller Hans Hermann Holst.⁷ "Den er specielt konstrueret til små danske vandløb." Der var i alt indsamlet tre af disse turbiner, hvoraf den ene altså endte i Vestjylland – hvor den til Kims ærgrelse desværre aldrig blev sat i drift.

Men som Kim stolt siger: "Der er i alt tre Holger Danske-

turbiner i Danmark, og den ene er på vores magasin!" Han kan naturligvis heller ikke lade være med at bemærke, at der på den måde faktisk er to Holger Danske i Skjern, da lokale initiativtagere i 2013 købte og opsatte Hans Pedersen-Dans statue af Holger Danske i Skjerns bymidte. Statuen er en "bror" til den statue, der står under Kronborg.⁸

Jeg husker bedst smeden, ikke så meget den unge kloge mand

Vi vender tilbage til 1970'erne og til Bundsbæk Mølle. Kim fortæller, hvordan det var dengang: "Der var et meget kollegialt klima i museumsverden, måske lidt "hippieagtigt", griner han, "alle mødtes, der var ikke noget hierarki." På Nationalmuseet sad der en museumsinspektør med speciale i middelalderen, Hans Stiesdal (1922-98). Stiesdal rejste ofte ud og besøgte voldsteder fra middelalderen rundt i landet, men han fulgte også med i, hvad der skete på Bundsbæk Mølle: "Så ringede han og sagde, at han var på vej til Vestjylland, og at han gerne ville se møllen. Det var hyggeligt at få besøg af kolleger fra andre museer," fortæller Kim.

Men selvom gode kolleger ikke skal underkendes, så gemmer den sjove historie sig hos Hans Stiesdals nevø. Kim starter med at fortælle, og jeg kan ikke lade være med at trække lidt på smilebåndet på forhånd. Nu har vi også beskæftiget os med vind- og vandmøller i et stykke tid, så jeg kan godt mærke, hvor vi er på vej hen: Altså Hans Stiesdal, Kims gode kollega, havde en bror i Vildbjerg. Denne havde en søn, der i slutningen af 1970'erne gik i gymnasiet. Og når han ikke gik der, så eksperimenterede han med vindmøller i sin fars baghave: "Han hed Henrik, og han var i ledtog med en smed fra Herborg," siger Kim. "Jeg fik kontakt til smeden." De kom senere ned og så på møllen på Bundsbæk: "Jeg husker bedst smeden, ikke så meget den unge kloge mand".

Nu smiler jeg, for det er et stykke dansk møllehistorie, der genfortælles for mig. For det var smeden Karl Erik

Jørgensen (1931-1982) og den unge kloge mand, Henrik Stiesdal (1957), der sammen producerede den trevingede Herborgmølle eller HVK.⁹ Møllen, der siden blev købt af Vestas, og som danner baggrund for de vindmøller, Vestas sidenhen producerede, og som vi kender i dag.

Smagsdommeri og Schiøler

Vi bliver i 1970'erne, og Kim fortæller lidt om samfundsynet dengang. Han husker tilbage til tiden, der blandt andet var præget af Mogens Glistrup (1926-2008) og Fremskridtspartiet, og hvor: "der blev sat spørgsmålstegn ved, hvad det [kulturen] overhovedet skulle til for".

"Tanker om kulturen kom til at præge samfundet og 1970'erne meget," fortæller Kim. Det gjorde det svært at

Vestas

VEstjysk STaalteknik A/S var en familiedrevet stålindustri i Lem mellem Skjern og Ringkøbing. I mange år lavede firmaet mest landbrugsmaskiner, og særligt firmaets mælkekølere gjorde Vestas til mere end blot et lokalt smedefirma. I slutningen af 1960'erne begyndte firmaet at eksportere til hele verden især landbrugsvogne og hydrauliske kraner til lastbiler. Mens denne eksport stod for langt størstedelen af Vestas' indtægter, opstod en interesse for vindmøller i slutningen af 1970'erne. Mens Vestas selv lavede prototyper, skete der for alvor noget, da Vestas begyndte samarbejdet med smeden og den unge student: Karl Erik Jørgensen og Henrik Stiesdal og deres vindmølle fra Herborg. Siden er det gået slag i slag, og Vestas er i dag en af de førende vindmølleproducenter i verden.¹⁰

Trevinget vindmølle bygget hos Vestas i Lem. Bemærk vindmøllen til venstre i bunden af billedet. Det forvoksede piskeris var Vestas første prototype på en vindmølle.¹¹

skaffe fonde og midler til udviklingen af museet. Kim ville gerne have, at museet skulle være med til at formidle kulturhistorisk viden, og derfor startede han den lokale afdeling af Folkeuniversitetet. På den måde kunne man invitere til foredrag om blandt andet historie og kultur lokalt. Forelæsningerne blev afholdt på Bundsbæk Mølle og på museet i Skjern.

Med fokus på vedvarende energi og vind- og vandmøller blev dr.phil. Thorkild Schiøler (1927-2017) inviteret til Skjern for at holde foredrag om udnyttelsen af vandkraft. "Schiølers doktordisputats omhandlede romerske vandingshjul," fortæller Kim. "Men", fortsætter han, "der sker hverken værre eller bedre, end at i ugen op til at Thorkild Schiøler skulle besøge Bundsbæk Mølle, bliver hans doktordisputats nævnt af Fremskridtspartiet som et eksempel på noget uden praktisk betydning og således spild af forskningspenge." Derfor var Kim spændt på, hvor mange der ville dukke op til foredraget.

Men det skulle vise sig ikke at være sure Fremskridtspartimedlemmer, der kom for at høre Thorkild Schiøler, i stedet flere fra Vestas' direktion, og en hel del andre, der var interesserede i Schiølers forskning.

Og ikke blot kom flere folk fra Vestas til Bundsbæk Mølle. De inviterede også Thorkild Schiøler – "og mig" som Kim bemærker – på besøg på fabrikken. En af de besøgende fra fabrikken i Lem var ingeniør Birger T. Madsen, som er endnu en af pionererne inden for vindmøller. Kim fortæller, at det var på dette tidspunkt, Vestas også var gået i gang med at producere vindmøller. Det foregik i det allerbagerste lokale på fabrikken lidt gemt væk, da det vist ikke var noget, man var helt sikker på, der var fremtid i. Kim fortæller, at han flere gange besøgte Vestas og vindmøllelokalet, hvor de møller, vi kender i dag, blev udviklet.

Kim bemærker også, at det ikke kun var fra Herborg, Vestas fik vind under vingerne, det var skam også fra Skjern: "Det var Skjern Elektro ApS, der lavede al elektronikken til de første vindmøller." – Flere af de første Vestasmøller står stadig rundt omkring i Dejbjerg og ved Skjern.

Måske var vi for tidligt ude?

Fra 1970'erne og det vestjyske vindeventyr bevæger vi os op til 1990'erne.

"Ferienfondspengene" var allerede et emne, der blev diskuteret, da jeg selv kom til Ringkøbing-Skjern Museum i 2017. Helt kort drejede det sig om nogle penge, Ferienfonden både havde givet og lånt til en række danske museer og oplevelsescentre. "Noget af det var en donation og andet var et rente- og afdragsfrit lån. Vi, både amtet, kommunen og museets styrelse, spurgte til lånet med henblik på tilbagebetaling, men fik at vide, at det var ikke noget, vi skulle bekymre os om. Det vigtigste var, at vi skulle lave gode oplevelser til danske lønmodtagere," siger Kim. Det var ikke sådan, at nogle af landets større museer gik blåøjet ind i et stort lån, men alle var af den overbevisning (og havde fået at vide), at lånet ville blive fornyet, indtil inflationen enten havde ædt det op, eller der var tale om et så beskedent beløb, at det ville blive eftergivet: "Hvis vi havde vidst, pengene skulle tilbagebetales, så havde vi aldrig lånt dem!" fastslår Kim.

Men noget ændrede sig. Lånene skulle ikke længere fornyes, nu skulle de betales tilbage. En tilbagebetaling der for flere af landets museer og oplevelsescentre ville betyde konkurs, og teknisk insolvens for Ringkøbing-Skjern Museum. I slutningen af 2019 blev der endelig sat punktum i sagen, og alle involverede museer kom ud af det med skindet på næsen.

Men før pengene skulle tilbagebetales, skulle de først lånes. Og den mulighed, for som Kim siger, det var en mulighed, fik, det nu endnu større, Skjern-Egvad Museum.

Pengene gik til det, Kim omtaler som "Ferienfondsprojektet" med blandt meget andet bygningen af Dejbjerg Jernalder, der består af en udstillingsbygning og en jernalderlandsby. Området omkring Dejbjerg gemmer på meget oldtid og det var i Dejbjerg Præstegårdsmose, de to smukt udsmykkede Dejbjergvogne, der i dag er en del af den permanente udstilling på Nationalmuseet i 1881 og 1883 blev fundet.

Kim Clausen i udstillingsbygningen på Bundsbæk Mølle i 1989. Også dengang var der udstillinger om vindmøller og vedvarende energi på museet. Denne gang en svensk udstilling: "Vindens kraft".

Udstillingsplakat fra "Vindens Kraft" på Bundsæk Mølle i 1989. Udstillingen kom fra Gerlesborgsskolan i Sverige.

Men selvom det var jernalderen, der blev genskabt, var det også et stykke af fremtiden. De tanker, museet havde gjort om vedvarende energi, blev nu materialiseret: "Men måske var det for tidligt," overvejer Kim. "Da Dejbjerg Jernalder blev bygget, havde det Vestjyllands dengang største solcelleanlæg på taget," fortæller han med stolthed, og så var det bygget CO₂-neutralt. Og ja, det var tidligt, som Kim siger. For selvom både solcelleanlæg og CO₂-neutralitet er to termer, alle kender i dag, så var det ikke på samme måde noget, der fyldte i 1990'erne.

"Udstillingsbygningen er jo bygget CO₂-neutral," siger Kim og fortæller, at det var et hollandsk firma, der havde fået patent på at bygge med komprimerede jordblokke, en metode hvor de brugte både gamle og nye teknikker. Dejbjerg Jernalder blev starten for det hollandske firma, der derefter har bygget huse til genhusning i Sydafrika. Kim bemærker: "Man er et led i en lang kæde, men man ved ikke altid, hvor kæden skal hen."

Vi kommer igen ind på politik. I Poul Nyrup Rasmussens tid følte Kim, der var en åbenhed for det klimabevidste. Det var også i denne tid, museet for alvor blev et økomuseum. Svend Auken var klimaminister, og det blev under ham, at idéen om kulturmiljø som miljøpolitikens tredje dimension blev formuleret. Samtidig blev der nedsat kulturmiljøråd over hele landet.¹² Dette var i tråd med det, Kim og museet gerne ville. Et museum, der fortalte historien, der hvor den foregik. "Et museum der stillede spørgsmål og spejlede sig selv. Hvor gæsterne kunne se tilbage og skue frem." Men desværre ændrede interessen for vedvarende energi sig i 00'erne. "De forskellige elementer blev mindre, ligesom der blev sat spørgsmålstejn ved klimaforandringerne, og begrebet "smagsdommere" kom på banen," fortæller Kim.

“Måske var vi for tidligt ude med Dejbjerg Jernalder og den vedvarende energi, nu er det måske for sent,” siger han. Samtidig kan han igen ikke lade være med at bemærke, at historien blot gentager sig: “Der er altid energikrise, og man opfinder og genfinder løsninger til at komme ud af den. Så kommer man ud af krisen, og det hele går i glemmebogen, inden det hele så findes frem igen ved næste krise”. Og nu er der igen krise, der er krig i Europa, og der er igen behov for ny opfindsomhed.

Vores snak er ved at være slut. Men vi har også været langt omkring. Kim har været der og oplevet meget af det, jeg nu bare læser om. Det tror jeg egentlig også, han er opmærksom på. Det kan godt være, han startede som sjællænder, men nu er han lige så beskeden som den bedste vestjyde. Han ved godt, at han ikke bare har oplevet danmarkshistorie, han har selv har været med til at skabe den. Det museum, han var med til at starte og bygge op i 1970'erne, lever stadig i bedste velgående. Museets DNA findes stadig i pagten med naturen og landskabet. Og bæredygtighed, vind og vejr er stadig lige så relevant i dag, som det var første gang, Kim lavede en udstilling om det. Nu gør vi ham så kunsten efter, når en ny udstilling om vindkraft og vindmøller åbner på Naturkraft i sommeren 2023.

Tak til Kim for den gode snak.

Caroline E. Larsen kan kontaktes på cl@levendehistorie.dk

Noter

1. Samtalen med Kim Clausen fandt sted på Bundsbæk Mølle i starten af december 2022. Da det drejer sig om en samtale kan der være fejl i navne og henvisninger.
2. Litteratur om Tvind: Dam, Poul; Møller, Jes Fabricius: Tvindskolerne i Den Store Danske på lex.dk. Hentet 22. december 2022 fra denstoredanske.lex.dk/Tvindskolerne
3. Om Tvindmøllen: Møller, Jes Fabricius: Tvindmøllen i Trap Danmark på lex.dk. Hentet 22. december 2022 fra trap.lex.dk/Tvindm%C3%B8llen
4. Om Gedsermøllen: Christensen, Carl Jørgen; Anker, Helle Tegner; Ganshorn, Jørgen: vindmølle i Den Store Danske på lex.dk. Hentet 22. december 2022 fra denstoredanske.lex.dk/vindm%C3%B8lle
5. Om vandturbiner: energimuseet.dk/dit-besog/ hvordan-virker-vandkraft/
6. Om Risø: Møller, Hans Bjerrum; Hertz, Michael: Forskningscenter Risø i Den Store Danske på lex.dk. Hentet 22. december 2022 fra denstoredanske.lex.dk/Forskningscenter_Ris%C3%B8
7. horsensleksikon.dk/voerladegaard-sogn/
8. Clausen, Kim: Holger Danske – en national sagnhelt – er kommet til Skjern. Hardsyssels Årbog, Vinderup Bogtrykkeri 2016
9. Se fx. Scheuer, Poul; Petersen, Flemming: Erhverv og arbejdsmarked i Ringkøbing-Skjern Kommune i Trap Danmark på lex.dk. Hentet 19. januar 2023 fra trap.lex.dk/Erhverv_og_arbejdsmarked_i_Ringk%C3%B8bing-Skjern_Kommune
10. Om Vestas: danmarkshistorien.dk/vis/materiale/vestas-1898-2011 og www.vestas.com/en/about/this-is-vestas/history
11. Om Vestas' piskeris: www.vestas.com/en/about/this-is-vestas/history/from-1971-1986
12. Se fx Egeberg, Torben & Clausen, Kim: Kulturmiljøet som ressource i Ringkøbing-Skjern Kommune – ny registrering og anbefalinger fra museet. Opdatering Varde-Ringkøbing-Skjern 2012.